folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:79, 2014/3

KENTLERDE YENİ BELLEK MEKÂNLARI: KENT MÜZELERİ*

Necat Keskin**

Giriş:

Günümüzde dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kent müzelerinin sayısında bir artış görülmektedir. Bu işin öncülüğünü yapan Konya, Kastamonu, Bursa gibi kentlerin ardından İnegöl, İstanbul, Antep, Kayseri, Kütahya gibi yerlerde de kent müzeleri açılmakta ve her gün bunlara yenileri eklenmektedir. Kent müzelerinin sayısındaki bu artışın nedenleri arasında küreselleşme ve buna bağlı yerelleşme süreçleri ile bağlantılı olarak, kentleri tanıtma ve daha fazla turist çekme düşüncesi ile birlikte yerel yönetimlerin 'prestij' kaygısını da saymak mümkündür. Diğer taraftan kent müzeleri artık tüm boyutları ile bir 'sektör' haline gelmiş ve bu 'iş'ten para kazanan birçok kişi ve firma ortaya çıkmıştır.

Tüm bunlar, kent müzelerinin piyasa ile ilişkili bir yönünü ortaya koymaktadır.

* Bu makale, 5-7 Eylül 2013 tarihleri arasında Ankara'da Bilkent Üniversitesi ve Kültürel Araştırmalar Derneği tarafından düzenlenen "Bellek ve Kültür, VII. Uluslar arası Kültür Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan aynı adlı bildirinin yeniden düzenlenmiş halidir.

*Bu çalışmanın yazılması sürecinde eleştirileri ve önerileri ile katkıda bulunan Dicle Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim görevlisi Yrd. Doç. Abdurrahim Özmen'e teşekkür ederim.

** Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Doktora Öğrencisi

Bunun yanında genel olarak müzelerin ve özel olarak kent müzelerinin 'piyasa'dan ayrı amaç ve işlevleri bulunmaktadır. Bunların başında da bu mekanların 'geçmiş'in yaşandığı ya da yaşatıldığı veya hatırlandığı birer bellek merkezleri olmasıdır. Bir başka deyişle bulunduğu kentin ya da ülkenin birer 'hard disk'i olma işlevi üstlenmeleridir. Göç, sanayi, yeni teknolojik ilerlemelerle değişen ve büyüyen 'kent'ler giderek kendi geçmişlerinden uzaklaşmakta, uzak veya yakın geçmişteki tarih, gelenekler, örf ve adetler giderek 'yok olmakta' veya unutulmaktadır. Tüm bunlar içinde yaşanılan kenti bir kimlik sorunu ve arayışı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Kimlik dediğimiz olgu da hatırlama, hatırlatma gibi hafıza/laştırma süreçleri ve semboller üretmeyle ilişkilidir. Bu bir anlamıyla kültürel belleğin, çoğunlukla 'tarihi' bir mekanda kurulan kent müzeleri örneğinde bir mekan içine konulması ve buradan hareketle kentin 'kimlik' inşasına katkıda bulunulmasıdır.

Bu makalede, kentlerde birer hafıza mekanları olarak işlev kazanan kent müzeleri anlatılacak, bu işlevi kazanmalarının süreç içinde geliştiği tartışılacaktır. Bu bağlamda kuruluş faaliyetleri devam eden Diyarbakır Kent Müzesi örnek olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bellek, bellek mekanı ve bellek mekanı olarak kent müzeleri üzerine odaklanan bu çalışmada, öncelikle bu kavram ve ifadelerin tanımı ve nasıl anlaşıldığı üzerinde durulacaktır.

Bellek ya da hafıza: Hatırlama ve unutma

Bellek ya da hafıza daha çok geçmişe yönelik hatırlama ve unutma ile ilişkili bir kavramdır. Bu açıdan, geçmişin figürler, semboller, olaylar üzerinden hatırlanması ve yeniden kurgulanması ile gelişen ve kişinin kendisini bir gruba veya topluluğa ait hissetmesi ile oluşan kimlik ve grup kimliği ile de ilişkili bir kavramdır*.

Bir kentin kimliğinin 'üretilmesi'nde veya yeniden kurgulanmasında da bu hafızaya alma, bellektekileri ortaya çıkarma ya da dökme, hatırlama söz konusudur. Bu süreç kentlilerle, kent sakinleri veya kentle ilişkili olanlar yani 'kent bileşenleri' ile sürdürüldüğü oranda kent kimliğinin oluşturulmasında yol alınır. Kent müzelerinin oluşturulmasında bu süreçlerin hemen hepsi bir arada görülür.

Hafıza, Arapça kaydetmek, korumak, kaybetmemek, unutmamak, hatırlamak anlamlarına gelen 'hıfz' kökünden gelmekte ve 'muhafaza' eden anlamına gelmektedir. Sözcüğün bir de 'koruyan' şeklinde fail durumu söz konusudur**. Burada ister istemez koruyanın korunanı koruduğu bir 'mekan'dan bahsetmek mümkündür. Bu da 'doğal'

* Sosyal bilimlerde çok tartışılan bir kavram olarak 'kimlik' birçok yönden tartışılabilir. Ayrıca, kimlik olgusunda bireyin kendisini bir gruba ait hissetmesi, tanımlaması kadar, dışarıdan tanınması, tanımlanması da söz konusudur. Burada bellek, hatırlama kavramları işlendiğinden 'aidiyet' ön plana çıkarılmıştır. Kimlik sorunu üzerine bir tartışma için bkz. Aydın (1999).

** Osmanlıca-Türkçe sözlüğüne göre Hâfıza: Muhafaza eden; Ezberleme kuvvesi; Kuvve-i hâfıza anlamlarına gelmektedir http://www.osmanlicaturkce.com/?k=h%E2f%FDza&t=%40. Aynı sözlüğe göre Hıfz: 1.saklama, koruma, siyanet, muhafaza 2. Ezber etmek, hatırda tutmak, Kur'an'ı ezberde tutmak anlamlarına gelmektedir http://www.osmanlicaturkce.com/?k=h%FDfz&t=%40. Arapça-Türkçe sözlüğe göre Hıfz (hefeze, حفظ) hatırlamak, kaydetmek, unutmamak gibi anlamlara gelmektedir. Bkz. http://tr.glosbe.com/ar/tr/%D8%AD%D9%81%D8%B8.

bellek olarak tanımlanan insanın beyni olabileceği gibi bu çalışmamızda bir grubun ya da topluluğun hafızasının toplanıp korunduğu 'yapay' bellek çeşitlerinden bir tanesi olarak tanımlanabilecek kent müzesi gibi 'mekan'lar da olabilmektedir. Hafıza Türkçede bellek karşılığında da kullanılmaktadır. Bellek, Türk Dil Kurumu sözlüğüne (2005) göre; "*Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin"* olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım belleğin hafızayı da içerdiğine, ya da hafızayı 'bilinçli' bir şekilde saklama gücüne işaret etmektedir.

Kavramların İngilizcedeki karşılığı olarak kullanılan *memory* kavramı, Latincedeki 'düşünceli, unutmayan, hatırlama, anımsama anlamalarına gelen *memoria* ve *memor* dan gelmekte ve "insan beyninde bilgi ve geçmiş deneyimleri şifreleme, depolama ve koruma ve daha sonradan hatırlama yeteneği[*]" olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlardan da anlaşılabileceği üzere gerek kişisel gerekse toplumsal olsun bellek ya da hafıza kavramı üç şeyi içermektedir. Birincisi geçmişe ait bilgi ve deneyimler, ikincisi bunların korunması veya depolanması (kişisel bellek için insan beyni) ve üçüncüsü de bunların –unutmayı da içeren-hatırlanmasıdır. Bir süreci ifade eden üç olayın birbiriyle ve içinde yer aldıkları 'mekan'la ilişkilerine, sürecin işleyişine ve bunların kent müzeleri bağlamında değerlendirilmesine geçmeden önce bellek çeşitlerine bakmak yerinde olur[**].

"Hafızanın konusu geçmiştir" (Ricoeur 2012). Konusu geçmiş olan, koruma ve hatırlamayı da içeren hafıza ya da bellek kabaca kişisel ve toplumsal olarak ikiye ayrılabilir. Kişisel bellek deyince 'mekanı bireyin beyni olan bir iç olgu' (Assmann 2001:24) anlaşılır. Orada bireyin 'kendi' hafızası, kendi geçmiş bilgi, deneyim ve hatıraları vardır. Kişinin hatırladığı kendi hatıralarıdır ve bu hatıralar bir başka hafızaya aktarılamazlar. Benzer şekilde bireysel anlamda hatırlanan kişinin kendi anılarıdır, geçmişidir, zaman içinde ilerleyen kişinin kendisidir (Ricoeur 2012:113). Bununla birlikte, Aleida Assmann kişisel bellek'i aktif ve pasif ben-hafıza olarak ikiye ayırmaktadır. Pasif ben-hafıza, kişiyi ansızın çarpar. Bir kelime, fotoğraf, koku, ses aniden geçmişle ilgili görüntünün ortaya çıkmasına neden olur. Assmann'ın kültürel bellek modelini Oslo Ulusal Galerisi ile ilişkili olarak ele alan Ekman (2009) kendisi için kahve örneğini vererek, 'kaynayan bir kahvenin kokusunun kendisini çocukluğuna, büyükbabasının evine ve onunla ilişkili duygu ve fotoğraflara götürdüğünü ifade etmektedir (Ekman 2009:1). Buna karşılık aktif ben-hafızanın kişinin bilinçli bir şekilde geçmişi hatırlama girişimi olduğunu, sözel ve bildiren bir şekilde kendimize ve diğerlerine kendi kimliğimizi anlattığını ve geçmişe bir anlam yüklediğini ifade etmektedir.

Buradan hareketle Ekman, Halbwachs'dan esinlenerek aslında saf hiçbir kişisel belleğin olmadığını, hatıralarımızı diğerleri ile olan günlük iletişimimizde şekillendirdiğimizi belirtmektedir. Bu hatıraları ya da geçmiş deneyimlerimizi onlarla

* http://www.human-memory.net/intro_what.html

** Günümüz bilgisayar çağında, insan beyninin artık bir 'koruyan, saklayan' bir bellek mekanı olmaktan ziyade bir 'işletim sistemi' haline geldiği ve onun yerini bilgiyi depolayan yeni yapay, harici 'bellek' cihazlarının aldığını görmek mümkündür. Fakat yine de, bu yeni bellek cihazları esas işlevleri olan bilgiyi koruma ve gerektiğinde ortaya çıkarma –hatırlatma- özelliklerini korumaktadırlar.

ilişkili çevre içinde düşünmeye başlarız. Evler, caddeler, şehirler geçmiş hikayelerimizin çerçevesi haline gelmeye başlar. Hatıraları belli bir çevre içinde düşünerek hatırlama veya aktarma Assmann'ın sözünü ettiği 'bellek sanatı'dır.

Bellek sanatı, bilince yerleşmesi istenen şeylerin seçilen belli mekanlarla ilişki kurularak hatırlanması üzerine kurulu bir teknik olarak ortaya çıkmış ve Rönesans'a kadar da kullanılmıştır. Dolayısıyla hatırlanması istenen olaylar seçilen belli mekanlar devreye sokularak söz konusu olayların hatırlanması kolaylaştırılmaktadır. Bellek sanatı, bireylere onun sayesinde alışılmadık ölçüde bilgiyi akılda ve canlı tutmalarını sağlayan olanaklar sunarak 'yapay bellek' in de temelini oluşturmuştur (Assmann 2001: 34). Bellek sanatında her ne kadar 'çevre' ile bir ilişki kuruluyorsa da, Assmann'a göre bireyleri ilgilendiren ve onlara belleğini geliştirme imkanı sunan bir tekniktir. Bunun yanında, toplumsal bellek ya da 'topluluk ruhu veren bellek' hatırlama kültürü ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle toplumsal bellek, sosyal sorumluluğun devamını amaçlayan ve bir gruba dayanan, grubun hatırlamak istedikleri- ya da unutmak istemedikleri- şeyleri, olayları bazı figürler üzerinden yeniden hatırlaması olarak da ifade edilebilir.

Toplumsal bellek, buradan hareketle bir grup ya da topluluğun nelerin hatırlanması ya da unutulması gerektiği veya nelerin hatırlanma nesnesi olup olmayacağı üzerinden oluşturduğu ve Assmann'ın 'insan belleğinin dış boyutu' olarak ifade ettiği 'kültürel bellek'i de içermektedir. Assmann (2001:25), belleğin dört farklı dış boyutu olduğunu ifade eder. Bunlar;

1. Taklit etme geleneği ve alışkanlıklarla elde edilen davranışların alanını oluşturan mimetik bellek,

2. İnsanın çevresinde yer alan ve insanın kendisini bir şekilde onlarla ilişkili olarak tanımladığı, kendi geçmişini, anılarını onlarla birlikte hatırladığı nesneler belleği,

3. Bireyin başkaları ile iletişim ve etkileşimi ile ortaya çıkan dil ve iletişim üzerine kurulu iletişimsel bellek,

4. Bu üç alanın az çok bütünlük içinde yer aldığı kültürel bellek.

Toplumsal bellek, belleğin bu dışsal boyutlarını içine alan ve Halbwachs'ın ifadesi ile "toplumda yaşayan insanların hatıralarını sabitleştirecekleri ve yeniden bulabilecekleri" ve yine hatıralarına anlam kazandırdıkları bir sosyal çerçeve içinde oluşan bellektir (akt. Assmann 2001:39). Bireysel belleğin oluşması ve korunması için de bu sosyal çerçeve şarttır. Çünkü Halbwachs'a göre 'insanlar normal olarak toplum içinde hatıralarını elde ederler. Yine ancak toplum içinde hatıralarını anımsar, farkına varırlar ve yerlerini belirleyebilirler" (akt. Olick 1999:334).

Dolayısıyla, taklitler, toplum içinde belli bir anlam kazandıklarında, Assmann'ın deyişiyle 'gelenek' haline geldiklerinde mimetik belleğin; yine anıtlar, mezar taşları, tapınaklar, idoller toplumsal bir anlam kazandıklarında, bir başka deyişle sosyal çerçeve içinde bir yer edindiklerinde artık nesneler belleğinin sınırlarını aşarak 'kolektif bellek'in birer parçası haline gelirler. Aby Warburg'un 'sosyal bellek' olarak tanımladığı bu olgu 'birey'e ait olan bir durumun toplumsal bir olgu haline gelmesi için toplum tarafından bir şekilde anlam yüklenilmesini, toplumsal bir hatırlama nesnesi haline

gelmesini gerektirmektedir. Bireysel belleğin aksine toplumsal ya da kolektif bellek grup için anlamlı olan şeyleri içerir. Grup tarafından birer anlam yüklenilen bu şeyler, aynı zamanda grubun bir arada olmasının da dinamiklerini oluşturarak grup kimliğinin de pekişmesini sağlamaktadır.

Belli bir 'nesne' ya da 'davranış'a aynı anlamın yüklenilmesi, bunun 'geçmiş' ile ilişkisinin kurulması ve tekrar hatırlanma figürü olarak ortaya konulması grubun bir arada kalmasını sağlayan ortak bir kolektif hafızanın da oluşmasını sağlamaktadır. Bunlar ulusal ölçekteki anıtlar, kütüphaneler, törenler, ulusal bayramlar gibi hafıza mekanları olabileceği gibi, yerel ölçekte bir grubun ortak hafızasında yer edinmiş kutsal mekanlar, geçmişten gelen ve grup dinamiğini sağlamlaştıran davranışlar, inanışlar da olabilir. Bunlar aynı zamanda birer hatırlama figürü ve mekanı olarak da işlev görürler. Bu mekanlar birey ve grup için ayrı 'geçmiş'leri hatırlatabilirler. Birey için çocukluğunun ya da yaşamının belli bir periyodunun veya orada geçirmiş olduğu belli bir 'an'ın hatıralarını anımsatabilirken, bazen mekanın kendisi, bazen içindekiler bazen de içinde yaşananlardan kaynaklı olarak grubun geçmişini anımsatan kolektif hafızanın bir parçası olabilir. Bu durumu Aleida Assmann, varlığını bulunduğu mekan ile doğrudan bağlantısından ve orijinalliğinden alan Antaeic Magic olarak ifade etmektedir*. Bulunduğu yer ile sıkı bağlantı içinde düşünülen söz konusu mekanlar topluluğun da kolektif hafızasının bir parçası olarak grubun sürekliliğini sağlayan bir mekanizma haline gelmektedir. Bu durumda mekan birey için 'kişisel' geçmişini hatırlatan bir yer iken, aynı zamanda barındırdığı anlam ya da sahip olduğu 'büyü' ile bireye içinde yaşadığı topluluğun bir parçası olduğunu hissettirir. Burada kişisel bellek ile toplumsal bellek iç içe geçmiştir. Bireyin hissettiği ya da anımsadığı –içinde kendi kişisel geçmişi olsa da- içinde yaşadığı toplumun, grubun geçmiş hatıralarıdır. Mekan bu andan itibaren topluluğun yeniden ve yeniden oluşturulan, kurgulanan hafızasının yer aldığı bir mekandır. Buna örnek olarak Diyarbakır 5 nolu cezaevi örneği verilebilir. Bu cezaevinde belli bir süre geçirmiş bulunan birisi için söz konusu mekan 'kişisel' hafızasının bir parçası iken, Kürtler için orada yaşanılanların bilgisi ve mekana yüklenilen anlamlar doğrultusunda topluluğun ortak hafızasının bir parçası haline gelmiştir.

Burada önemli olan ya da toplumsal belleği oluşturan şey mekandan ziyade hatırlananlar ya da sosyal olarak belli anlam yüklenenlerdir. Çünkü başkaları tarafından anlatılanları 'sosyal açıdan belirlenmiş anlamları bağlamında hatırlarız"(Assmann 2001:40). Toplumsal belleği, anma töreni niteliği taşıyan etkinlikler ve bedensel pratikler üzerinden ele alan Connerton da anımsamanın önemine vurgu yapar. Ona göre "anımsama işlemi, açık olarak, örtülü olarak ve deneyimin birçok düzeyinde olmak üzere çeşitli yollarla gerçekleşir"(Connerton 1999:13-16).

Hatırlama -içinde unutmayı da barındıran bir eylem olarak- grubun sürekliliğinin de sağlanmasında önemli bir rol oynar. Geçmiş, herhangi bir kişi, olay üzerinden yeniden hatırlanırken yani kurulurken, grubun belleğinde yer edinmesi için söz konusu olay ya

* Antaeic Magic (antäische Magie), Aleida Assmann'ın, muazzam gücü yer ile olan temasının devamına bağlı olan mitsel dev Antaeus'a göndermede bulunarak ortaya attığı mekanların büyüsel gücünü ifade etmek için kullandığı bir kavram (Susanne C.Knittel, 2011:61; Ekman 2009).

da kişi ya da semboller çeşitli anlamlar kazanarak/kazandırılarak toplumsal bellekte yer edinir. "her kişilik ve her tarihi olay bu belleğe girişiyle bir ders, bir kavram, bir sembol aktarır; toplumun düşünce sisteminin bir unsuru haline gelir" (Assmann 2001: 42). Aktarılan her kavram, her sembol kolektif hafızayı zenginleştirerek topluluğun varlığını güçlendirir ve meşruiyet dayanaklarını artırır. Söz konusu bu kavramlar, semboller, deneyimler bir arada Assmann (2001:42)'ın "kültürel olarak biçimlenmiş, toplumsal bağlantısı olan 'hatırlama görüntüleri'" olarak tanımladığı hatırlama figürlerini oluştururlar. Zaman ve mekana bağlılık, gruba bağlılık ve geçmişin yeniden kurulması gibi özelliklerle karakterize edilen hatırlama figürleri "aynı zamanda modeller, örnekler, bir çeşit öğretici parçalardır. Onlar grubun genel tavrını ifade ederler, sadece geçmişi yeniden üretmekle kalmaz aynı zamanda varoluş biçimlerini, özelliklerini ve zayıflıklarını tarif ederler (Assmann 2001:44). Diğer bir deyişle, hatırlama figürleri, topluluğun zaman ve mekan içinde sürekliliğini ve özgüllüğünü ifade eden, gruba aidiyeti pekiştiren ve gruba geçmişi yeniden kurabilme olanağı sağlayan simgeler olarak da tanımlanabilir*. Topluluk açısından önemli olan ve kolektif hafızayı oluşturan bu simgeler ya da hatırlama figürleri, kaydedilmek, geleceğe taşınmak ya da geleceği 'kurmak' ve gerektiğinde yeniden kullanılmak üzere 'dışsal' bellek mekanlarına taşınmaktadırlar. Birer bellek mekanı olarak kabul edilen müzeler ve kentler için yeni bellek mekanları olarak ifade edebileceğimiz kent müzelerine geçmeden önce kısaca bellek mekanları hakkında birkaç söz söylemek yerinde olur.

Hafıza mekanları:

İnsan beynini, bireyin geçmişi, hatıraları ve hafızasının yer aldığı 'doğal' bellek mekanı olarak ifade edersek, topluluğun ortak geçmişinin yer aldığı ve 'doğal' bellek dışında kalan 'mekan'ları 'dışsal' veya 'yapay' bellek mekanları olarak adlandırmak mümkündür**. Simgelerle yüklü bu mekanları Pierre Nora (2006:9), Fransız ulus-hafızası üzerine odaklandığı Hafıza Mekanları adlı çalışmasında, "bayramlar, amblemler, anıtlar, anma törenleri, ayrıca övgü söylevleri ve müzeler" olarak ifade eder. Hafıza mekanları ifadesini çok geniş bir çerçevede kullanan Nora (2006:9) bunu;

Bu mekanları, ölü anıtları ve ulusal arşivler gibi en maddi ve somuttan, soy, ırk, hatta din ve 'hafıza-insan' kavramı gibi düşünsel olarak oluşturulmuş en soyuta, kelimenin bütün anlamlarında ele almak gerekiyordu: Reims ya da Panthéon anıtı gibi kurumsal kutsal nitelikli yerlerden, cumhuriyet çocuklarının basit okul kitaplarına kadar. Saint-Denis'nin XIII. yüzyıldaki günlüklerinden, Louvre, La Marseillaise ve Larousse Ansiklopedisi'ne, *Trésor de la langue français****'e kadar.

Şeklinde ifade etmektedir. Çok geniş bir anlamda ele alınan bu tanımıyla hafıza

* Karşılaştırma için bkz. Anthony P.Cohen (1999), Topluluğun Simgesel Kuruluşu, Ankara: Dost.

** Leroi-Gourhan, harici bilgi kaydını mümkün kılan bilgisayar gibi araçları 'dışarıdaki bellek' olarak tanımlamakta ve bu belleğin de bireye değil gruba ait olduğunu ifade etmektedir (akt. Assmann 2001: 27). Karşılaştırma için Teknolojik evrim, insan ve hafıza ilişkisi üzerine şu iki makaleye bakılabilir: Belinda Barnet (2004) "Technical Machines and Evolution"; Andrés Vaccari (2009) "Unweaving the Program: Stiegler and the Hegemony of Technics".

*** Fransız Dili Hazinesi: 19. ve 20. Yüzyıllarda hazırlanmış 16 cilt ve bir ekten oluşan sözlük.

mekanları topluluğun geçmişi ile ilgili olabilecek ya da söz konusu geçmişi içinde barındıran simgelerle ve anlam örüntüleriyle yüklü neredeyse her şeyi kapsamaktadır. Bu simgeler ve anlam örüntüleri örülmüş hafıza mekanları sayesinde birey, kendisini içinde yaşadığı topluluğun ya da ulusun bir 'parça'sı olarak hissetmeye başlar. Bu mekanları ziyaret eden bireyler, tek tek 'kendi'lerine ait olmayan, artık var olmayan bir geçmişin ve yeniden yazılan bir tarihin içinde birbirleriyle ait oldukları topluluk ile buluşurlar.

Topluluğun buluştuğu, kendini 'bulduğu', yeniden hatırladığı hafıza mekanlarının çeşitli boyutları bulunmaktadır. Bunlar, geçmişi yeniden ele alması bağlamında tarihyazımsal boyut; yine bugün artık var olmayan ya da artık 'yok olma' ile yüz yüze kalan geleneklerin mekanı olmaları dolayısıyla etnografik boyut; bireyin kendisini toplulukla birlikte hissetmesini sağlaması dolayısıyla psikolojik boyut ve nasıl ve hangi çerçevede kullanılacağı, bir anlamda nelerin bu mekanlarda birer hatırlama figürü olarak yer alacağı bakımından da siyasi boyutu sayabiliriz (Nora 2006:10).

Hafıza mekanlarının varlığı, daha önce de değinildiği gibi artık 'kendiliğinden hafıza'nın var olmayışından, içinde yaşanılan hafıza ortamlarının bulunmayışından kaynaklı, artık olağan olmayan, yaşanmayan, varlığı giderek yok olan şeyleri kayıt altına alma, koruma, onları 'yok olmak'tan ve unutulmaktan kurtarma ihtiyacından doğarlar. Bu anlamda hafıza mekanları zamanı durduran, unutmayı engelleyen mekanlar olarak varlık gösterirler. Diğer taraftan, saklama ve koruma altına alma aynı zamanda geleceğe dair bir düşünceyi, topluluğun sürekliliğini ve sonsuz yaşama umudunu da içinde barındırır. Bu özellikleri ile hafıza mekanları 'geçmiş' ve 'gelecek' arasında bir köprü oluşturma işlevi üstlenirler.

Geçmişe ait, artık hatırlanmayan şeylerin gerektiğinde çıkarılıp kullanılmak üzere 'depo'landığı mekanlar olarak hafıza mekanları, farklı düzeylerde de olsa "kelimenin maddi, sembolik ve işlevsel olarak üç anlamını da içerir" (Nora 2006:32). Nora, bu üç özelliğin her zaman bir arada bulunduğunu ve kuşak gibi soyut bir kavramın bile, demografik içeriğiyle somut, hatıranın aktarılması anlamında işlevsel ve tanım gereği simgesel olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında, arşivler, kütüphaneler, anıtlar ve müzeler kelimenin gerçek anlamında maddi ve somut hafıza mekanları olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bunlar arasında müzeler, geçmişe ait şeylerin toplandıkları, koruma altına alındıkları, yeniden birer hatırlama figürleri veya nesneleri olarak sergilenildikleri ve böylece topluluğun ve/veya ulusun ihtiyaç duyduğu 'tarih'in yazılmasına katkı sunmaları itibarıyla hafıza mekanı tanımına en çok uyan mekanlar olmaktadırlar.

Müzeler: Geçmişin Korunduğu Mekanlar

Müzeler, korudukları, sergiledikleri, hatırlattıkları ile topluluğun tarih içindeki yolculuğunu gösterdiği kadar söz konusu tarih içinde ne kadar 'kök' saldığını da ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla genel olarak hafıza mekanlarının, özel olarak da müzelerin, "birincil işlevleri ideolojiktir. Amaç, müzeden yararlananlara ya da müzeyi ziyaret edenlere toplumun en yüce inanç ve değerlerini aşılamaktır" Duncan ve Wallach'ın (2012:50). Burada müzelerin söz konusu bu amaç ve işlevlerinin iki yönlü

olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bir yandan 'içerideki' topluluk üyelerine geçmişi hatırlatıp söz konusu kişilerin topluluk aidiyetlerini güçlendirirken, diğer yandan 'dışarıdaki' ziyaretçiye de, topluluğun tarih içindeki serüvenini, ihtişamını ve gücünü 'gösterme'ktedir. Günümüzün Avrupa ve Amerikan müzelerinin, hem 'içerideki'lere hem de 'dışarıdaki'lere Batı'nın üstünlüğü ve dünya üzerindeki hakimiyetlerini hatırlatmak gibi simgesel bir duruşları bulunmaktadır. Dolayısıyla geçmişin hafızasına sahip olmak, topluluk olmanın, meşruiyet kazanmanın, otorite kurmanın da araçlarına sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu açıdan bir hafıza mekanı olarak müzelere 'sahip' olmanın ya da müze kurmanın, 'sahip olan'a topluluğun tarihini istediği gibi inşa etme ayrıcalığını tanıdığını ve böylece otorite kurmanın yolunu açtığını ifade etmek mümkündür. Bu, hafızanın, hafıza mekanlarının ve bir hafıza mekanı olarak müzelerin iktidar ile ilişkilerini göz önüne seren göz ardı edilemeyecek siyasi boyutudur. "Çünkü müzeler de, müzeleştiren hayal gücü de köklü bir şekilde siyasaldır" (Anderson 2004: 198). Bunun yanında, müzelerin hafıza oluşturma ve/veya geçmiş hafızayı koruma ve hatırlama mekanları olması ve bunların 'güç' ve iktidar ile ilişkileri, müzelerin ortaya çıkması ve zaman içindeki gelişimleri ile ilişkilidir.

Müze kavramı, etimolojik kökenini, tanrıların kralı Zeus ve bellek tanrıçası Mnemosyne'nin kızları olan Müz'lerden ya da Musa'lardan alır. Bu nedenle "müzeler, tarihsel ve toplumsal belleği akılda tutma/unutmama işlevine sahip"(Dönmez ve Kılınçer 2011: 103) mekanlar olarak ifade edilmektedirler. Geçmişi hatırlama, unutmama, koruma ilk başlarda müzelerin birer kutsal mekan olarak görülmelerini beraberinde getirmiştir. Nitekim Antik Yunan'da müze, ilk başlarda Müz'lere adanmış bahçe, tapınak, kutsal mekan için kullanılmaktaydı (Artun 2006: 13; Onur 2012:20; Altunbaş& Özdemir 2012). İlham tanrıçalarına adanan bu 'kutsal' mekanlarda, yine söz konusu tanrıçalara ait olduğu düşünülen ya da onlara adanan eşyalar 'sergilenmekteydi'. Bu anlamda birer tapınak, tanrı ile 'kul'ların buluşma mekanı olan müze, 'belleğin mekanı' yani geçmişin hafızasını toplama, koruma ve hatırlama mekanı olma özelliğini, denilebilir ki, M.Ö. 4. Yüzyılda yine Müz'lere adanmak amacıyla kurulan ve yaklaşık yedi yüzyıl etkin olan İskenderiye Müzesi ile elde etmiştir (Artun 2006:13-17). Musaeum olarak adlandırılan müze ve kütüphane için Akdeniz'deki bütün merkezler eser toplanmak için taranır, hükümdarlarla yazışmalar yapılarak sahip oldukları eserlerin müze-kütüphaneye kazandırılması için çaba harcanır, İskenderiye limanından geçen tüm gemilerdeki kitaplar yağmalanır. Eserlerin elde edilmesi ile birlikte bunlar kataloglanıp tasnif edilmeye başlanır. "İskenderiye Müzesi, Hint, Mezopotamya ve Yunan medeniyetlerine, hatta bütün yeryüzüne ait sözleri ve imgeleri aynı mekanda biriktirme hayalinin tasarımı" (Artun 2012:15) o güne kadar gelmiş belleğin merkezidir. Bunun yanında Musaeum, bitki ve hayvan türlerinin incelenmesi, matematik, coğrafya, astronomi gibi alanlarda yapılan çalışmalarla da bir araştırma merkezi, enstitü işlevi görmüştür.

Müzeler, sırasıyla tanrılara adakların adandığı yerlerden, savaşlardan elde edilen ganimetlerin toplandığı ve sergilendiği yerlere, oradan da orta çağın misyonerlik ve fetih faaliyetleri ile elde edilen ve 'farklı' olan eşyaların sergilendiği yerlere -ki

bunlar genellikle saraylar ve kiliselerdir- sürekli bir dönüşüm içindedir. Bu dönüşüm sırasında, müzeler, birer hatırlama mekanı, geçmişin hafızasının toplandığı mekan olma özelliklerini korumuşlardır. 18.yüzyılda müze, "bir koleksiyonu koruyan, sergileyen ve halka açan kuruluş" olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Altunbaş&Özdemir 2012).

19. yüzyılda, milliyetçilik fikrinin gelişmesi ile birlikte müzeler de 'ulusal' kimlik kazanarak, ulusun 'geçmiş' ihtişamının toplandığı ve sergilendiği yani tekrar hatırlandığı mekanlar haline geldiler. Paris Louvre Müzesi (1792), Budapeşte Ulusal Müzesi (1802), Prag Müzesi (1818), Copenhag'daki ulusal müze (1819), Stockholm'deki tarih müzesi (1847) bu örneklerden birkaç tanesidir (Onur 2012:22). Bu örneklere Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi'ni de katmak mümkündür.

20.yüzyıl ile birlikte hemen her ülkede, halk yaşamı, geleneksel zanaat ve sanat ürünleri gibi etnografik eserlerin yoğun olduğu 'ulusal' müzeler oluşturulmaya başlanmıştır. 1946 yılında da tüm dünyada müzeler arası işbirliğini geliştirmek üzere ICOM (uluslararası müzeler konseyi) kuruldu. Bu durumu, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan 'evrensel' değerler oluşturma ihtiyacının, insanlığın ortak değerlerini koruyan, sergileyen müzelere uygulanması olarak okumak mümkündür. ICOM tarafından yapılan tanıma bakıldığında da bu değerlere vurgu yapıldığı görülmektedir. ICOM'un Viyana'da 2007 yılında gerçekleştirilen 21. genel toplantısında müze şu şekilde tanımlanmıştır;

"Müze, toplum ve onun gelişimi için, kâr amacı gütmeyen, kamuya açık, insanlığın ve çevresinin taşınır ve taşınmaz mirasını korumayı, araştırmayı, anlatmayı ve sergilemeyi gerektiren, eğitim, çalışma ve haz alma amacı güden kalıcı bir enstitüdür" (ICOM).

Buradan da görülebileceği gibi müzeler, 'ulus'un bellek mekanı olmaktan insanlığın geçmiş hafızasının korunduğu ve anlatıldığı bir bellek mekanı olmaya doğru bir dönüşüm geçirmektedir.

Bir yandan, dünyanın giderek daha da 'küçülmesi', insanların, toplumların ve genel olarak 'kimlik'lerin birbirine daha da yakınlaşması olarak tarif edilebilecek küreselleşme süreci ile birlikte müzeler 'evrensel' değerler ile yüklü ve insanlığın ortak mirasını korumayı ve anlatmayı amaç edinirken, diğer taraftan bu süreçle birlikte ilerleyen, farklı kimliklerin kendilerini 'global pazar'da ifade ettikleri veya etmeye çalıştıkları 'yerelleşme' sürecinin etkisi ile kent müzelerinin sayısında gözle görülür bir artış görülmektedir.

Kentlerde yeni bellek mekanları olarak kent müzeleri:

19.Yüzyıl sonları ile 20. Yüzyıl başlarında ortaya çıkan ve ağırlıklı olarak arkeoloji ve etnografya odaklı kent müzeleri, günümüzde koleksiyonlarını ve faaliyetlerini geliştirerek kenti geçmişten günümüze kentlilere ve dışarıdan gelen ziyaretçilere anlatan hafıza mekanları haline gelmişlerdir. Dünya çapında kent müzelerine olan ilginin artması dolayısıyla 2004 yılında ICOM'un Seul toplantısında kısa adı CAMOC olan Kent Müzeleri Aktiviteleri ve Koleksiyonları için Uluslararası Komite'si kuruldu. Komitenin kendisi için belirlediği hedefler aynı zamanda kent müzesinin amaçlarını da

ortaya koymaktadır. Buna göre komite amaçlarını;

Kent müzelerinin, kentin geçmiş, bugün ve yarınına dair orijinal materyalleri toplama, koruma ve halka sunma ve kent kimliğini güçlendirecek, kentin gelişimine katkı sunacak çalışmalarına destek olmak, teşvik etmek olarak ifade etmektedir (http://www.camoc.icom.museum/about/index.php).

CAMOC'un bu amaçları aynı zamanda kent müzelerinin kuruluş amaçlarını da ortaya koymaktadır. Burada, hafıza mekanları ile ilgili aktarılanlarla doğrudan örtüşen iki önemli ifade bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; kentin geçmiş ve bugününe ait materyallerin toplanıp korunarak geleceğe taşınması ve ikincisi; bu yolla kent kimliği ve kentlilik bilincinin geliştirilmesidir (Silier 2006).

Dolayısıyla kent müzelerinin, sürekli genişleyen, göç ve/veya nüfus artışı ile büyüyen ve böylece 'eski' hallerini yitirerek daha çok 'kök' ve kimlik sorunu ile karşı karşıya kalan kentlerin, geçmişi yeniden hatırlayarak/kurarak bu sorunlarının üstesinden gelme çabalarının bir sonucu oldukları söylenebilir. Bu çabaları sonuçlandırmak ve söz konusu amaçları gerçekleştirmek üzere genellikle 'tarihi' bir mekanın seçilmesi tesadüf değildir. Bir anlamda geçmişin 'restore' edilmesi demek olan tarihi bir mekanın restore edilmesi ile hafızanın 'restorasyon' işlemine başlanmış olunmaktadır. Bu da, Nora'nın (2006:32) hafıza mekanlarının maddi, simgesel ve işlevsel anlamlar içerdikleri bu anlamların ya da özelliklerin her zaman bir arada bulundukları yönündeki ifadesini hatırlatmaktadır.

Türkiye'de de 1990'ların başından itibaren gündeme gelen kent müzelerinin oluşturulması 2000'lerden sonra pratik anlamda yaygınlaşmış ve çeşitli yerlerde Kent Müzesi, Kent Tarihi, Kent Arşivi adı altında müzeler kurulmaya başlanmıştır. Bu faaliyetler günümüzde daha da yaygınlaşarak devam etmektedir. Konya, Kastamonu, Bursa, Kayseri, İzmir, Mardin, Gaziantep kent müzeleri bunlar arasındaki en önemli örneklerdir.

Gerek söz konusu bu müzeler gerekse de oluşturulmaya çalışılan diğer il ve ilçelerdeki kent müzelerine bakıldığında hemen hepsinin bulundukları kentin geçmiş hafızasını toplayan, koruyan, onları kentliler ve dışarıdan gelenlerle paylaşan ve böylelikle bir kent kimliği ve bilinci yerleştirmeye çalışan birer hatırlama ve bellek mekanları olduğu görülmektedir.

Kent müzelerinin kentlerde birer bellek mekanı olmaları kuruluşlarına yönelik faaliyetlerle başlayan bir süreçtir. Bu süreci şu şekilde formüle etmek mümkündür;

-Kent içinde yer alan 'tarihi' bir mekanın 'Kent Müzesi' olmak üzere restore edilmesi. Bu daha önce de belirtildiği gibi geçmişin 'restore' edilmesi anlamına gelmektedir. Aynı şekilde yeni bir 'tarih yazımı'nı ve bulunduğu yere 'kök' salmış olmayı da ifade etmektedir. Bir yandan maddi bir mekan oluşturulurken aynı zamanda bu mekan simgesel bir hale ile çevrilmiş olmaktadır.

-Restorasyon süreci ile birlikte devam eden, kentin 'kök'lü aileleri ve giderek kentin geri kalanı ile iletişim, görüşme ve kentin geçmişine dair bilgi, belge, hatıra toplama faaliyetleri ile seyreden 'bellek yoklaması' veya toplanması.

-Toplanan hatırlama figürlerinin restore edilen mekan içine yerleştirilmesi ile

'kurulan' mekanın, gerek yürüttüğü faaliyetler, gerekse yaptığı yayınlarla (Bursa Kent Müzesi örneğinde olduğu gibi) kentin geçmişini tekrar hatırlamaya, hatırlatmaya ve 'yaşatma'ya çalışması süreci. Bir yandan geçmiş hatırlanırken, diğer yandan geleceğe yönelik bir toplama ve koruma faaliyetleri yürütülmüş olmaktadır. Bu faaliyetler aynı zamanda da kent kimliği ve kentlilik bilincini de geliştirmektedirler.

"Diyarbakır'ın Hafızasını Birlikte Oluşturalım": Diyarbakır Kent Müzesi

Yukarıdaki ifade, kuruluş faaliyetleri devam eden Diyarbakır Kent Müzesi'nin, tanıtım afişlerinde yer alan sloganıdır. Bu slogan kent müzelerinin bellek mekanı olarak işlev görmelerine gönderme yaparken, kent hafızasının birlikte oluşturulması çağrısı ile de kent kimliği ve kentlilik bilincine vurgu yapmaktadır.

Diyarbakır Kent Müzesi olarak kullanılmak üzere, benzerlerinde görüldüğü gibi, kentin ayakta kalmış 'tarihi' mekanlarından biri olan Cemil Paşa Konağı Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmektedir. Cemilpaşa Ailesi'ne ait söz konusu konak 1888-1902 yılları arasında ailenin büyüğü Ahmet Cemil Paşa tarafından yapılmıştır. Şeyh Said ve Ağrı 'isyan'ları ile ilişkili oldukları iddiası ile iki büyük sürgün yaşamış ailenin, özellikle 1936'daki sürgününden sonra sahip oldukları konak bir süre sadece trahomalı öğrencilerin alındığı ilkokula dönüştürülmüş ve adına da dönemin cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'nün adı verilerek İsmetpaşa Trahomalılar Mektebi olarak adlandırılmıştır (Mercan 2013). 1960'lardan sonra bir süre ipekçilik ve puşiciliğin yapıldığı bir mekan olarak kullanılan konak (Diken 2012), daha sonra kendi haline bırakılmıştır.

Konağa adını veren Cemilpaşa Ailesi, Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde mutasarraflık yapmış olan Ahmet Cemil Paşa dolayısıyla zamanla Diyarbakır'da büyüyen ve güçlü bir konuma gelen bir ailedir. Bunun yanında, Cemilpaşa Ailesi Diyarbakır'ın hemen hemen diğer bütün büyük aileleri ile ilişkileri ve akrabalık bağları olan ve Diyarbakır'ın son 150-200 yıllık geçmişinde önemli rolü olan büyük bir ailedir. Ailenin bir başka önemli özelliği de aile fertlerinin Kürt Milliyetçiliğinin gelişimindeki katkıları ve yine Türkiye, Suriye, Irak ve İran'daki Kürt Ulusal hareketlerine aktif katılımlarıdır*.

Bu özellikler bir arada düşünüldüğünde, Kent Müzesinin yer alacağı mekanın hem maddi, hem sembolik ve hem de işlevsel anlamlarla yüklü bir 'hafıza merkezi' olduğu görülebilmektedir.

Bir bellek mekanı olarak kent müzelerinin oluşturulması beraberinde yoğun bir hatırlama eylemini de getirmektedir. Denilebilir ki bu, böylesi bir mekanın oluşturulmasına karar verme anından başlayarak söz konusu yerin bir 'mekan' olarak ortaya çıkmasına kadar devam eden bir süreçtir. Sonrası daha çok, ziyaretçilerin kendilerine sunulan söz konusu geçmişi, görerek, duyarak, temas ederek tekrar hatırlama sürecidir.

Diyarbakır Kent Müzesi faaliyetlerinde de, benzerlerinde olduğu gibi, restorasyonun başlaması ile birlikte böylesi bir süreç yaşandığı görülmektedir. Bir süre sonra, gerek

* Cemilpaşa Ailesi ve bu ailenin Kürt Milliyetçiliği ile ilişkisi hakkında daha fazla bilgi için şu kaynaklara bakılabilir; Malmisanij (2010); Canlı & Uçak (2012).

'yakın' gerekse 'uzak' geçmişe ait fotoğraf, gazete, bilgi ve belge arşivleri gibi kent tarihine ilişkin hatırlama figürlerin ortaya çıktığı, kentin unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutmuş geleneklerinin, zanaatlarının, oyunlarının, unutulmuş ya da unutulması istenilen olayların anılarının hatırlanmaya başlandığı görülmektedir. Tüm bunlar kentin hafızasında toplanmak üzere kayıt altına alınmaktadırlar.

Sonuç:

Daha çok geçmişi ele alan, hatırlamayı ve unutmayı içeren bir kavram olarak hafıza ya da bellek, benzer şekilde 'geçmiş'in depolanması ve korunmasını da ifade etmektedir. Kişinin kendi geçmişi ile ilgili hatıraları depoladığı 'kişisel bellek mekanı kadar, topluluğun geçmişinin gerektiğinde yeniden hatırlanmak üzere depolandığı, korunduğu 'yapay' ve dışsal bellek mekanlarından da söz edilebilmektedir.

Söz konusu, dışarıda yer alan ve topluluğa ait olan 'yapay' bellek mekanlarının, maddi, sembolik ve işlevsel olmak üzere üç özelliği bulunmakta ve bunlar her zaman bir arada var olmaktadırlar.

Bellek tanrıçasının kızları olan 'Müz'ler ya da 'Musa'lara adanan ilk yerler, aynı zamanda ilk müzeler ve ilk bellek mekanları olarak da ifade edilebilir. Zaman içinde değişen, gelişen müzeler, milliyetçilik fikirlerinin gelişmesi ile 'ulusal' bir nitelik kazanarak 'ulus'un geçmişinin yer aldığı, hatırlandığı ve yeniden kurgulandığı mekanlar durumuna gelmişlerdir. Kapitalizmin gelişmesi ya da kendini yeniden üretmesi ile meydana gelen teknolojik ilerlemeler, nüfus artışı ve hareketliliği kentlerin giderek kendi geçmişlerini 'unutmaları'nı ve kentlerde bir kimlik sorununun ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Kentin kaybolan veya unutulan geçmişini ve bugününü kayıt altına almak, onu gelecek kuşaklara aktarmak ve kent kimliği ve kentlilik bilinci yaratmak için kent müzeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Kent müzeleri, bir yandan 'ara zaman gelenekleri'nin (Demir 2012) kayıt altına alındığı, diğer yandan da artık var olmayan, görülmeyen çeşitli gelenek, göreneklerin, bunlara ilişkin her türlü görsel, yazılı malzemenin toplandığı, ayrıca kent ve tarihine ilişkin bilgi ve belgelerin toplandığı merkezler olarak kent içinde yeni bellek mekanları şeklinde ifade edilebilirler. Yine benzeri bir şekilde, kent müzeleri geçmişin sergilendiği ve hatırlandığı mekanlar olarak kentte yaşayanlarda bir 'kentlilik' bilincinin ortaya çıkmasını sağlayarak birer bellek mekanı olma işlevlerini yerine getirmektedirler. Faaliyetleri devam eden Diyarbakır Kent Müzesi de benzer bir süreci takip etmekte ve Diyarbakır için bir bellek mekanı olmaya doğru ilerlemektedir*.

* 22 Nisan 2014 tarihinde Cemilpaşa Konağı'nın restorasyonunun bitimi sonrası yapılan açılış töreninde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin yeni seçilen Eş başkanı Gültan Kışanak yaptığı açılış konuşmasında Cemilpaşa Konağı'nın 130 yıllık tarihinin Kürtlerin tarihi olduğunu, Diyarbekir'in tarihi olduğunu ve yine geçmişi ve geçmişe ait tarihi değerleri korumayı, onları restore etmeyi ve geleceğe taşımayı sürdüreceklerini ifade etmekteydi. Bu ifadeler, kent müzesi olarak işlev görecek Cemilpaşa Konağı'nın sadece tarihi bir mekan değil aynı zamanda bir 'hafıza mekanı' olarak geçmişin yeniden hatırlandığı ve böylece hem 'kent' hem de 'Kürt' 'kolektif kimlik'lerinin yeniden üretilmesi ile ilişkili bir mekan olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, söz konusu ifadeler, kent müzelerinin kentlerde, kolektif kimliğin yeniden üretilmesinde önemli olan birer bellek mekanı olabilecekleri yönündeki önermemizle uygunluk arz etmektedir.

KAYNAKÇA:

ALTUNBAŞ, Aysun & ÖZDEMİR, Çiğdem (2012) "Çağdaş Müzecilik Anlayışı ve Ülkemizde Müzeler", Ankara. (http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,45763/mufettis-yardimcilari-aysun-altunbas-ve-cigdem-ozdemir-.html) (Erişim Tarihi: 04.02.2013)

ANDERSON, Benedict (2004) Hayali Cemaatler (3.bsk),(çev. İskender Savaşır), İstanbul: Metis.

ARTUN, Ali (2006) Tarih Sahneleri: Sanat Müzeleri 1: Müze ve Modernlik, İstanbul: İletişim.

ASSMANN, Jan (2001) Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik (çev.Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı.

AYDIN, Suavi (1999) Kimlik Sorunu, Ulusallık ve 'Türk Kimliği', Ankara: Öteki.

BELINDA, Barnet (2004) "Technical Machines and Evolution",
http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=414 Erişim Tarihi: 23.06.2013

CANLI, Cemalettin & UÇAK, H.İbrahim (2011) Hattın Dört Yanında Cemilpaşazadeler, Ankara. Dipnot.

COHEN, Anthony P. (1999) Topluluğun Simgesel Kuruluşu (çev.Mehmet Küçük), Ankara: Dost.

CONNERTON, Paul (1999) Toplumlar Nasıl Anımsar? (Çev.Alaeddin Şenel), İstanbul: Ayrıntı.

DEMİR, Sema (2012) "Kültürel Bellek, Gelenek ve Halk Bilim Müzeleri" Milli Folklor, yıl.24, sayı.95, 183-194.

DİKEN, Şeyhmus (2012) Diyarbekirli Udi Yervant Bostancı 'Ula Fılle Hoş geldin', İstanbul: İletişim.

DÖNMEZ, Banu M. & KILINÇER, Zafer (2011) "Müziğin Yunan Mitolojisi ve Batı Kültürü İçindeki Algılanışı" İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, c.1. sayı. 1. 101-113.

DUNCAN, Carol & WALLACH, Alan (2012) "Evrensel Müze" (çev. Renan Akman) Tarih sahneleri: Sanat Müzeleri 2, Müze ve Eleştirel Düşünce, Ed. Ali Artun, İstanbul: iletişim, 49-86.

EKMAN, Mattias (2009) "The Memories of Space", ADGD Conference 17-19 September 2009, Nothingam Trent University. www.academia.edu (Erişim Tarihi:13.05.2013).

KNITTEL, Susanne C. (2011) Uncanny Homelands: Disability, Race, and the Politics of Memory, New York: Columbia University.

MALMISANIJ (2010) Yirminci Yüzyılın Başında Diyarbekir'de Kürt Ulusçuluğu (1900-1920), İstanbul: Wate.

MERCAN, Mehmet (2013) "Tarihi Cemil Paşa Konağı",
http://diyarbakirgrubu.blogspot.com/2009/09/tarihi-cemil-pasa-konag-mehmet-mercan.html Erişim Tarihi: 29.02.2013

NORA, Pierre (2006) Hafıza Mekanları (çev.M.Emin Özcan), Ankara: Dost.

OLICK, Jeffrey K. (1999) "Collective Memory: The Two Cultures" Sociological Theory, vol. 17 (3), 333-348.

ONUR, Bekir (2012) Çağdaş Müze, Eğitim ve Gelişim: Müze Psikolojisine Giriş, Ankara: İmge.

RICOEUR, Paul (2011) Hafıza, Tarih, Unutuş (çev.M.Emin Özcan), İstanbul: Metis.
SİLİER, Orhan (2006) "Kent Müzeleri ve Türkiye'de Bu Tür Müzelere Duyulan İhtiyaç" Melit'dan Battalgazi'ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri, Tarih ve Arkeoloji Sempozyumu, Malatya.
TDK (2005) Türkçe Sözlük 10.bsk Ankara:Türk Dil Kurumu.
VACCARI, Andrés (2009) "Unweaving the Program: Stiegler and the Hegemony of Technics", http://www.transformationsjournal.org/journal/issue_17/article_08.shtml Erişim Tarihi: 23.06.2013

Web Siteleri:
http://icom.museum/
http://icom.museum/the-vision/museum-definition/
http://www.camoc.icom.museum/about/index.php
http://www.human-memory.net/intro_what.html
http://www.osmanlicaturkce.com/?k=h%FDfz&t=%40

Özet

KENTLERDE YENİ BELLEK MEKANLARI: KENT MÜZELERİ

Bellek, içinde geçmiş, unutma, anımsama, hatırlama gibi ifadeleri barındıran, bu anlamda geçmişin yeniden hatırlanması üzerine inşa edilen kimlik olgusunun açıklanmasında da önemli olan bir kavramdır.

Geçmişin korunduğu ve hatırlandığı mekanlar olarak müzeler öteden beri bulundukları yerlerde birer bellek mekanı olarak değerlendirilmekte ve topluluk kimliğinin inşasında da önemli işlevleri olduğu düşünülmektedir.

Gelişen teknolojinin, artan göç ve nüfus artışının baskısı altındaki kentlerde de 'hafıza'nın kaybolması, kent 'kimlik'i açısından bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kent kimliğinin yeniden inşa edilmesi, kent tarihinin yeniden ele alınması, kentle ilişkili gelenek, göreneklerin toplanması, kayıt altına alınması, yani bir anlamda kentin geçmişinin hatırlanması ile ilişkili bir süreçtir.

Bu bağlamda kent müzelerinin, kentin geçmişine ait bilginin, belgenin yer aldığı, kaybolan gelenek, zanaat ve mesleklere ait kayıtların toplandığı ve yeniden sergilendiği mekanlar olarak, şimdiki ve sonraki kuşakların yararlanacağı birer bellek mekanı işlevi gördükleri söylenebilir.

Diyarbakır Kent Müzesi de, gerek kurulma amacı gerekse kurulma süreci ile yukarıda belirtilenlere bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmada, bellek, birer bellek mekanı olarak müzeler ve kent müzeleri, bu mekanların kente yeni bir 'kimlik' ve 'tarih' kazandırma çabaları ile ilişkisi anlatılmaya çalışılacak ve bu bağlamda Diyarbakır Kent Müzesi örnek olarak sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Bellek Mekanları, Kent, Kimlik, Kent Müzeleri, Diyarbakır

Abstract

NEW MEMORY SPACES IN CITIES: CITY MUSEUMS

Memory is a concept including expressions such as past, to forget, to remember,reminiscence and in this sense it is important in explanation of the identity phenomenon which is created on Remembering past again.

Museums, as the locations where the past is preserved and remembered, have all along been appreciated as memory locations in the places they exist and are thought to have an important function in the creation of the collective identity.

Loss of ‚memory', in cities which are under pressure of developing technology, increase of immigration and overpopulation, comes out as a problem in terms of city ‚identity'. Reconstruction of city identity is a process related to handling the history of the city once again, collecting and recording the customs and traditions of the city, meanly remembering the past of the city.

It can be said, in this context, as the spaces where information and documents about past of the city take place, recordings about lost craft, traditions and jobs are collected and re-exhibited, city museums have the function of ‚memory spaces' where the contemporary and new generations can benefit.

Diyarbakır City Museum is also a sample of what is specified above, both in terms of aim and process of its foundation. In this study memory, museums as memory spaces and city museums, the relationship between these spaces and struggle for bringing a new identity and history to the city will be explained and in this context Diyarbakır City Museum will be presented as a sample.

Keywords: Memory Spaces, City,Identity, City Museums, Diyarbakır